KULTÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíková, Klára Buzássyová, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Gejza Horák, Ján Horecký, Ján Kačala, František Kočiš, Ivan Masár, Mária Pisárčíková, Matej Považaj, Jozef Ružička, Anna Rýzková, Ján Sabol

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Nálepkova 28

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 22 — ČÍSLO 1

OBSAH

KOČIŠ, F.: Systém jazyka a jazykový úzus 3
PISÁRČIKOVÁ, M.: Synonymá slovesa *umrieť* 11
HORÁK, G.: Príležitosť porovnávať slovenskú a českú frazeológiu 16
HEGEROVÁ, K.: O telefonickej jazykovej poradni 21

Rozličnosti

Jazykoveda a lingvistika. S. Ondrejovič 24

Správy a posudky

Hugolín Gavlovič v dejinách slovenskej kultúry. J. Doruľa 27
Z besedy o jazyku inzertných rubrík. I. Masár 29

Spytovali ste sa

Kupujeme mäso do polievky alebo na polievku? M. Pisárčíková 31
Obliečková plachta? K. Hegerová 31

KULTÚRA SLOVA

1988

ROČNÍK 22

ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TERMINOLÓGIU ● ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

KULTÚRA SLOVA

Časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu

Orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

PhDr. Ján Kačala, DrSc., člen korešpondent SAV

VÝKONNÝ REDAKTOR

PaedDr. Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Doc. PhDr. Eugénia Bajzíková, CSc., PhDr. Klára Buzássyová, CSc., prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc., prof. PhDr. Ján Findra, DrSc., PhDr. Gejza Horák, CSc., prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc., PhDr. Ján Kačala, DrSc., člen korešpondent SAV, PhDr. František Kočiš, CSc., PhDr. Ivan Masár, PhDr. Mária Pisárčiková, PaedDr. Matej Považaj, prof. PhDr. Jozef Ružička, DrSc., člen korešpondent SAV, doc. PhDr. Anna Rýzková, CSc., doc. PhDr. Ján Sabol, CSc.

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Nálepkova 26

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 22 — ČÍSLO 1

Systém jazyka a jazykový úzus

FRANTIŠEK KOČIŠ

1. V súčasnej jazykovede i filozofii existuje veľa výkladov o tom, čo je systém, a osobitne, čo je systém jazyka. V súvislosti s vymedzením jazyka ako systému sa v dejinách jazykovedy medzi prvými spomína F. de Saussure, podľa ktorého jazyk je systém znakov. Systém sa u neho označuje termínom *jazyk* (langue) a dáva sa do protikladu s *rečou* (parole).

Na koncepciu F. de Saussura o jazyku ako systéme nadviazali aj jazykovedci Pražského lingvistického krúžku, ktorí jazyk vymedzili ako systém výrazových prostriedkov vhodných na určitý cieľ. Ani jeden prvok jazyka nemá mimo systému nijaký zmysel. Prvky jazyka sú istým spôsobom funkčne spojené, podľa toho možno o jazyku hovoriť ako funkčnom systéme. V systéme jazyka sa teda zdôrazňovala a zdôrazňuje funkcia a funkčnosť jazykového prvku. Prvky jazykového systému netvoria náhodnú konšteláciu, ale vstupujú do presne vymedzených vzájomných vzťahov, tvoria štruktúru.

Popri štruktúrno-systémovej koncepcii jazyka existuje v dejinách jazykovedy viac koncepcií jazyka, ktoré spomína napr. J. Horecký vo svojej knižke *Základy jazykovedy* (1978, s. 10—18): je to napr. *funkčná koncepcia* — to je spomínaná koncepcia Pražského lingvistického krúžku, *glosematická koncepcia* L. Hjelmsleva, *deskriptivistická koncepcia* v americkej jazykovede, *obsahová koncepcia* W. Humboldta a L. Weissgerbera, *funkcionalistická koncepcia, generativistická koncepcia* N. Chomského. Novšie názory na systém jazyka a na jeho dynamiku najmä v sovietskej lingvistike podáva J. Horecký v štúdii *Zložitý systém jazyka a jeho dynamika* (1984).

V marxistickej koncepcii jazyka sa jazyk chápe ako komunikatívny

útvar s dialektickým vzťahom medzi jazykom a rečou. Tvorenie výpovedí (reči) sa opiera o systém, ale zároveň sa systém jazyka spresňuje a zdokonaľuje tvorením výpovedí, textu. Jazyk patrí medzi systémy so zložitou vnútornou hierarchiou prvkov, to značí, že jazykové prvky sú vo vzťahu vzájomnej podradenosti a nadradenosti. Jazyk netvorí inventár rovnocenných jednotiek, možno v ňom vyčleniť jazykové jednotky rozličnej úrovne: fonémy, lexémy, tvary, vety. Tieto jednotky tvoria v systéme jazyka tzv. jazykové roviny alebo podsystémy. Jazyk je prirodzený systém, jeho model konštruujeme dodatočne výskumom jazykových výpovedí, výskumom konkrétnych jazykových prejavov. Jazyk ako systém je v stave pohyblivej rovnováhy. Pri rečovej činnosti sa neprestajne mení a rekonštruuje v dôsledku svojho fungovania, používania. Jazyk je teda dynamický systém.

2. V slovenskej jazykovednej teórii je známy aj výklad jazyka ako systému od E. Paulinyho (1958). Vraciame sa k nemu najmä preto, že sa v ňom veľmi zreteľne vysvetľuje aj vzťah jazykového systému a jazykového úzu. Svoju teóriu jazykového systému opiera E. Pauliny o tri gnozeologické východiská: a) jazyk treba skúmať v súvislosti s myslením, b) jazyk treba skúmať ako sociálny fakt, c) jazyk treba skúmať ako systém. Najviac nás, pravdaže, bude zaujímať jeho výklad jazyka ako systému a najmä vzťahu jazyka k jazykovej komunikácii.

E. Pauliny hovorí, že jazyk je utvorený fungovaním dvoch systémov: významového a zvukového. Obidva systémy sú relatívne samostatné, nie sú rovnorodé, ale navzájom úzko späté a iba ich fungovaním sa utvára jazykový systém ako nástroj myslenia a dorozumievania. Zložky a vzťahy významového systému sa istým spôsobom prejavujú vo zvukovom systéme. Významový systém sa utvoril v úzkej súvislosti s poznávacou a myšlienkovou schopnosťou človeka, zvukový systém sa utvoril v súvislosti s fyzickou schopnosťou človeka utvárať artikulované zvuky. E. Pauliny zdôrazňuje, že významový a zvukový systém sú súčasťami toho istého jazykového systému, a tak zložkám významového systému zodpovedajú vždy isté zložky a vzťahy zvukového systému. Zvukový systém je podriadený významovému systému. Jazyk, jeho systém a štruktúra, je základom i prostriedkom komunikácie, to značí, že integrálnou stránkou jazykového systému je jeho používanie pri dorozumievaní. Používa sa teda slovná zásoba i gramatická stavba jazyka — príslušné tvary slov a syntaktické jednotky, a to nie ako abstraktné pojmy, ale ako konkrétne výpovede na označenie konkrétnych predmetov v materiálnej skutočnosti a samozrejme aj vzťahov medzi nimi. Podľa E. Paulinyho máme teda v jazyku dva od seba závislé a navzájom sa dopĺňajúce postupy: abstrahujúci a zovšeobecňujúci (to je tvorenie systémových prvkov) a konkretizujúci, individualizujúci. Pre súčasný stav ľudskej spoločnosti je podľa E. Paulinyho

rozhodujúci druhý postup, lebo jazykový systém sa utváral a utvoril v „šerom dávnoveku" a odvtedy sa mení a pretvára iba nebadane. Podľa E. Paulinyho si človek svoj jazykový systém netvorí, ale sa ho jednoducho učí, prijíma ho ako hotové dielo.

Z toho vyplývajú dôležité závery pre vzťah jazykového systému a jazykového úzu, teda pre používanie jazyka aj v bežnej komunikácii: to, čo existuje v jazykovom systéme (teda vo zvukovej rovine, v slovnej zásobe, v gramatike) ako v abstrakcii, vo všeobecnosti, prejavuje sa v konkrétnom používaní prvkov jazykového systému. A naopak, čo existuje v jazykovom úze pri dorozumievaní, existuje aj ako abstrakcia v jazykovom systéme. Tu však treba mať na pamäti dva dôležité aspekty: a) jazykový systém prakticky každý z nás ovláda, ale iba tak, že sa ho naučil z používania, a napokon aj teoreticky ho môžeme zisťovať z používania, z jazykového materiálu, jazykový systém si teda rekonštruujeme z jazykového materiálu, z jazykového úzu; b) nie všetko, čo je v úze, je aj v jazykovom systéme, lebo vieme, že v jazykovom úze sa robia chyby, mnohí vedome alebo nevedome obchádzajú, porušujú jazykový systém zachytený v príslušnej norme, resp. kodifikácii. Ináč však platí (alebo by malo platiť), že jazykový úzus by mal byť v zhode s tým, čo obsahuje jazykový systém.

3. Konštatovaním týchto myšlienok E. Paulinyho sme od jazykového systému prešli k jazykovej norme, k norme spisovného jazyka a jeho úzu. Jazykový systém je totiž abstrakcia, ktorá sa konkrétnejšie prejavuje v jazykovej norme. Všeobecne sa uznáva, že spisovná norma je odkrytý systém jazyka. Norma je teda to, čo z jazykového systému poznáme, to, čo vieme o zvukovej, lexikálnej, morfologickej a syntaktickej rovine podľa výsledkov základného výskumu jazyka zachytených v slovníkoch, v gramatikách, v pravopisných a výslovnostných príručkách, teda to, čo je ako norma kodifikované, čo je pre používateľov spisovného jazyka záväzné. Jazykový úzus je obrazom toho, ako si používatelia jazyka, jazykového systému osvojili alebo neosvojili súčasnú normu spisovného jazyka.

Tu musíme trocha odbočiť. Jazykový systém modeluje aj národný jazyk ako celok, teda nielen spisovný jazyk. Aj používatelia nárečia majú vo svojom vedomí systém slovenčiny, ale nárečový, ktorý má aj svoju normu (pravda, nepísanú, nekodifikovanú, len ústne tradovanú). Nás tu však zaujíma iba spisovný jazyk, ktorý je výsledkom kodifikačných úsilí už od konca osemnásteho storočia. Preto pri uvažovaní o vzťahu jazyka ako systému a jazykového úzu máme pred očami systém spisovného jazyka a používanie spisovného jazyka. V opačnom prípade by tu bolo vari zbytočné hovoriť o norme jazyka a jej kodifikácii, lebo v súčasnej jazykovej situácii možno normovať iba spisovný jazyk.

4. Teoretické vývody o vzťahu jazykového systému (resp. jazykovej normy) a jazykového úzu sa teraz pokúsime aplikovať na súčasné používanie spisovného jazyka, tak ako sa javí najmä v dnešnej publicistike, teda v tlači, rozhlase, televízii a v ostatných písaných a hovorených jazykových prejavoch. Východiskom i bázou tejto konfrontácie budú súčasné normatívne príručky.

4.1. Začneme zvukovou stránkou. Dnes máme v rukách *Pravidlá slovenskej výslovnosti,* ktorých autorom je Á. Kráľ (1984), ale za výsledkami tejto práce stojí autoritatívna ortoepická komisia. Citlivou stránkou ortoepickej kodifikácie je stále výslovnosť mäkkého *ľ* v slovách s mäkkým *ľ,* resp. v slabikách *le, li, lia, lie, liu* atď. Vyslovuje sa toto mäkké *ľ* všade, kde to prináleží? Nie, hoci každý vzdelaný Slovák by ho mal vedieť vyslovovať, či už pochádza z východu, západu či zo stredu Slovenska. Počuli sme, že dokonca na strednom Slovensku (napr. vo Zvolene) si už žiaci základných škôl pokladajú takmer za stavovskú povinnosť či hrdosť mäkké *ľ* nevyslovovať. Niektorí zvolenskí herci, ako o tom hovoril jeden režisér na seminári Zväzu dramatických umelcov, odmietajú vyslovovať mäkké *ľ* (a to nie sú jediní!). A koľkí redaktori, moderátori, hlásatelia atď. rozhlasu či televízie si uvedomujú, že v slovenčine existuje mäkké ľ a mäkké slabiky *li, le, lia, lie, liu?*

Základný fonologický výskum slovenčiny i spisovnej slovenčiny ukazuje, že mäkké *ľ* je jedným z charakteristických znakov nášho fonologického systému. Potvrdzuje to i súčasná ortoepická norma a kodifikácia v podobe už spomínaných Pravidiel slovenskej výslovnosti, ako aj všetky ostatné normatívne príručky. Spisovná slovenčina sa vo svojom zvukovom systéme ustálila, výsledkom tejto ustálenosti je príslušná výslovnostná norma, ktorá sa ako kodifikácia dostala do rúk verejnosti len nedávno, preto trocha udivujú pokusy vyvolať diskusiu o tom, či nezrušiť aspoň mäkkú výslovnosť slabík *le, li* atď., či nepripustiť dvojakú výslovnosť. Argumentuje sa tu často tak, že vraj 55 % ľudí na Slovensku tieto slabiky nevyslovuje mäkko. Nazdávame sa, že je to dosť krátkozraký argument, podľa ktorého vychodí, že chybu treba hľadať nie v ľuďoch, v ich výchove, ale v jazykovom systéme!

Nemožno preto súhlasiť ani s tvrdením A. Kreta*, že „mäkčiace normy" prešli u nás za posledných dvadsať rokov prudkým vývinom. Na základe tohto neovereného a neopodstatneného tvrdenia (veď Pravid-

* Porov. diskusný príspevok A. Kreta, dramaturga činohry SND, v zborníku materiálov zo seminára o javiskovej reči *Ako je to s javiskovou rečou.* Red. Š. Šugár. Bratislava, Zväz slovenských dramatických umelcov 1986, s. 32—35.

lá slovenskej výslovnosti vyšli v r. 1984, a tak by azda boli tento „prudký vývin" zachytili!), ako aj iných vývodov, ktoré tu nespomíname, sa A. Kret ľahko vzdáva mäkkého *ľ* napr. v slovách *ceduľa, fazuľa, bobuľa,* odvolávajúc sa aj na výslovnostný úzus pri niektorých familiárnych podobách vlastných mien a pri niektorých priezviskách (napr. *Anula, Andula, Žofula, Kráľovičová, Malová).* Z celého výkladu A. Kreta o výslovnosti mäkkého *ľ* vidieť, že nepochopil vzťah systému jazyka predstavovaného príslušnou normou a jazykového úzu, že tento vzťah vidí veľmi zúžene a iba cez prizmu úzu, cez situáciu v úze. Tento vzťah však treba vidieť v celej šírke jazykového systému, z hľadiska celého jazyka, teda cez celý fonologický systém spisovného jazyka, jeho slovnej zásoby, morfológie a syntaxe, v retrospektíve i perspektíve vývinu spisovného jazyka. Mäkké ľ sa v spomínaných slovách prejavuje so všetkými dôsledkami v morfológii (skloňovanie podľa vzoru *ulica,* nie *žena),* v tvorení príslušných derivátov *(fazuľový, fazuľka)* a pod. V slove *medaila* nie je mäkké *ľ,* a predsa ho mnohí nesprávne skloňujú podľa vzoru *ulica.* Úzus môže byť teda najmä vo výslovnosti naozaj zlým radcom.

4.2. Tvorenie slov je tiež citlivou oblasťou spisovného jazyka tak z hľadiska systému jazyka, ako z hľadiska jazykového úzu. Z celého komplexu napätia medzi jazykovým systémom, resp. medzi jazykovou normou a jazykovým úzom spomenieme iba oblasť tvorenia obyvateľských mien a príslušných prídavných mien, kde sa dosť vyhraneno stretávajú nárečové modely s unifikujúcimi spisovnými modelmi, oblasť tvorenia činiteľských mien príponami *-ák/-iak, -ár/-iar,* v ktorej sa konkurenčne stretávajú spisovné a nespisovné (slangové) modely a derivačné postupy *(slovnafťák, parťák, riďas, deckár),* ďalej postupy tvorenia slov univerbizáciou, staronové problémy s podstatnými menami zakončenými príponou *-tko,* problémy s konkurenčnými dubletami *pások — páska, snímok — snímka, vzorok — vzorka* (keď vlastne o dublety nejde, lebo podoby mužského rodu nie sú v týchto prípadoch spisovné), ako aj s „dubletami" *stromok — stromček, domok — domček, hranolok — hranolček.* To všetko je dôkaz, že mnohí používatelia spisovného jazyka neovládajú normu spisovného jazyka. Vari na základe takéhoto úzu máme meniť spisovnú normu alebo vidieť v ňom „prudký vývin"?

4.3. V slovnej zásobe stále pretrváva zápas i úsilie o ústrojnosť, spisovnosť a správnosť pomenovaní v bežnej slovnej zásobe i v odbornej terminológii, alebo je tu prirodzený pohyb slov na sociálno-ekonomickej, časovej a štylisticko-lexikálnej osi, prejavujúci sa v celkovej dynamike slovnej zásoby, ale aj preto, že v spisovnom úze, žiaľ, pre nedostatok správneho jazykového vedomia zostávajú slová, výrazy i frazeologické jednotky, ktoré sú zreteľne nesprávne alebo ne-

spisovné, napr. *trúba — r ú r a, potiaže, obtiaže — ť a ž k o s t i, jednička — j e d n o t k a, jednosto — s t o, kapesník — v r e c k o v k a, boty — t o p á n k y, húpať sa — h o j d a ť s a, rada — r a d* (v príslušnom význame), *obiloviny — o b i l n i n y, rohlík — r o ž o k, pomazánka — n á t i e r k a* a iné. Zbaviť spisovný úzus týchto slov je predovšetkým vecou jazykovej výchovy, jazykovej disciplíny, pestovania dobrého jazykového povedomia, národnej hrdosti. Tu sa čaká účinnejšia pomoc školy (od základnej až po vysokú), rozhlasu, televízie, tlače, nevyhnutná je tu podpora zo strany administratívy, riadiacich inštitúcií, zo strany tvorcov technických noriem, odbornej terminológie, pracovníkov v kultúre, zo strany vydavateľstiev atď.

4.4. V morfologickej rovine sa jazykový systém prejavuje najadekvátnejšie a najúplnejšie a je vari najustálenejší. Aj tu sú však niektoré citlivé miesta, pretrvávajúce chyby v úze, ktoré vyplývajú z nedostatočného poznania morfologického systému spisovnej slovenčiny, z nedôslednosti v jazykovej výchove a vari aj z nepozornosti. Tu treba spomenúť predovšetkým skloňovanie zvieracích podstatných mien mužského rodu v množnom čísle (napr. *chovať zajace* — nie *zajacov*), plurálové tvary podstatných mien ženského a stredného rodu v súvislosti s rytmickým krátením (napr. *žeriavníčok* — nie *žeriavničiek, kuchárok* — nie *kuchárok*), časovanie slovies niektorých vzorov (v úze sa často krížia a miešajú tvary slovies blízkych vzorov, napr. vzorov *chytať* a *česať: plávať — plávam, plávaš, pláva* atď. — nie *plávem, pláveš, pláve*), pri niektorých významovo blízkych slovesách sa zamieňajú predložkové väzby (napr. *vyznať sa do niečoho, pochopiť niečomu* — správ. *vyznať sa v niečom, pochopiť niečo;* je zrejmé, že väzby *do niečoho, niečomu* sa nenáležite prevzali od spojení *rozumieť sa do niečoho, rozumieť niečomu*), pri viacerých slovesách sa používajú nesprávne predložkové väzby (napr. *pripraviť sa k čomu* — správ. *na čo, odsúdiť niekoho k niečomu* — správ. *na niečo,* napr. *na trest smrti, na desať rokov väzenia*), nerešpektujú sa zvratné a nezvratné podoby slovies *končiť — končiť sa, začínať — začínať sa,* namiesto zvratných podôb sa nenáležite používajú nezvratné podoby (napr. *ponáhľať* — správ. *ponáhľať sa, usilovať* — správ. *usilovať sa*).

Treba upozorniť aj na nesprávny stereotyp v používaní predložky *pre* po väzobných substantívach, ako napr. *podmienky, predpoklady, materiál, pokyny, smernice, príležitosť, cesta, kroky, kľúč* a pod., ktoré sa správne spájajú s inými substantívami pomocou predložky *na* vyjadrujúcej cieľ (napr. *podmienky, predpoklady na štúdium, materiál na analýzu, pokyny, smernice, návod na zlepšenie, príležitosť na zvýšenie kvalifikácie, cesta, kroky na nápravu, kľúč na riešenie situácie* a pod.). Sú to predložkové spojenia, ktoré sa často vyskytujú v

dennej tlači, v administratívnych písomnostiach, v prejavoch vedúcich pracovníkov, pravda, často v nesprávnej podobe.

4.5. Zo systému spisovnej slovenčiny nijako nevyplýva syntaktická konštrukcia typu *cíti sa byť dotknutý, zdá sa byť unavený,* ktorá je podľa nášho pozorovania už na ústupe, ale doklady z dennej tlače za posledné tri roky svedčia o akomsi módnom, ale pomýlenom jazykovom povedomí najmä našich novinárov, osobitne športových:

Talianskou kritikou *sa* Kohl *cíti byť dotknutý* ... (Pravda) — Vzniklo tak materiálne rôznorodé postavenie, ktoré *sa zdá byť priaznivejšie* pre čierneho ... (Pravda) — Nič nemení na skutočnosti, že Vítkovice *sa* tentoraz *zdali byť odovzdaným súperom.* (Pravda) — Na začiatku druhého polčasu *sa* však *zdalo byť* opäť *všetko „jasné".* (Pravda) — Človeku *sa zdá byť trápne* opakovať samozrejmosti. (Večerník) — Slapy *sa zdajú byť* naozaj *ideálnym miestom* pre svetovú regatu ... (Večerník) — ... *cítime sa byť* hlboko *ukrivdení.* (Šport) — Pri hypnóze sa mi darí dosahovať u chorých ľudí to, že *sa cítia byť zdravými.* (Nedeľná Pravda) — Aj napriek neúčasti Semionovovej *sa ukázal byť* reprezentačný tím ZSSR veľmi *vyrovnaným kolektívom.* (Šport) — Zdá sa mi, že väčšina hráčov sa poučila, *zdajú sa byť zodpovednejší* ... (Pravda) — ... a tí *sa ukázali byť najlepší,* najspoľahlivejší. (Pravda) — Terén *sa* im *videl byť ťažko prechodný* ... (Pravda)

Vo všetkých dokladoch je neurčitok slovesa *byť* zbytočný.

4.6. Štruktúra slovenskej vety je vyzretá, ustálená, má svoju gramatickú, významovú a slovoslednú perspektívu a má aj svoj ustálený syntaktický pravopis. Hlavné a rozvíjacie vetné členy majú svoje miesto vo vete z gramatického i slovosledného hľadiska. V úze sa však nedosahuje úroveň poznaného syntaktického systému z hľadiska syntagmatickej stavby vety a súvetia. Aj v odborne redigovaných textoch sa nájdu vety, v ktorých sa napr. príslovkové určenie, predmet, ba dokonca aj podmet oddeľujú od ostatnej časti vety čiarkou (porov. napr. administratívne texty; tieto chyby sme našli aj v publikácii E. V. Prikryla *Dejiny speleológie na Slovensku,* 1985). V bohato rozvinutých jednoduchých vetách sa často nerozlišuje doplnok od prístavku, príslovkové určenie od vsuvky (parentézy), autori si často nevedia rady s voľnými postpozitívnymi prívlastkami ako s polovetnými konštrukciami, často sa z pravopisného hľadiska nerešpektuje závislostná stavba viet a súvetí, čoraz častejšie sa začínajú objavovať súvetia s príčinnou vedľajšou vetou oddelenou od hlavnej vety bodkou, v neutrálnych textoch sa priraďovacie súvetia nenáležite rozbíjajú na jednoduché vety bodkou, po ktorej nasledujú vety so spojkami *ba, ale, no:*

... bol rád, že som sa pridal. *Lebo* na tehly musí byť hlina ... (Holka) — A vôbec, dobrého veľa nikdy nebýva. *Lebo* keby ... (Holka) — No už je

čoskoro večer a ja som ešte nejedol. *Lebo* nemám košík. *Lebo* mi ho žlny nepožičali. (J. Pavlovič) — ...že sa čokoláda neje ako chlieb. *Že* sa cmúľa iba... (Zelinová) — ...sa v ňom usalašili. *Ako keby* bol býval v televízore odjakživa. (M. Bednár) — Zamieril si to rovno našou ulicou domov do Afriky. *Akoby* nevedel... (M. Bednár) — Keby som na to vedel vtedy odpovedať! *Lebo* nechcel žrať nič. (M. Bednár)

...že som poriadny chlap. *No* najmä že som lepší... (Čačko) — Nebol o nič súcejší. *Ale* hlas mal dobrý... (Čačko) — Nevzpieral som sa. *Ba* v tábore sa mi... (Holka)

Slovosled vo vetách i vetosled v súvetiach často nezodpovedá syntagmatickému princípu, ale ani významu a zmyslu týchto viet a súvetí. Zabúda sa na prirodzený rytmus a prirodzenú melódiu najmä pri umiestňovaní príkloniek vo vete, zvratného *sa* vo vedľajších vetách (kladie sa mechanicky hneď za podraďovaciu spojku). Syntagmatický princíp, ale aj významový dôraz regulovaný príslušným slovosledom sa narúša napr. neodôvodneným vysúvaním slovesa v prísudku najčastejšie na začiatok vedľajšej vety pred komplex rozvíjacích vetných členov, a to predmetu a príslovkového určenia, niekedy aj vysúvaním od podmetu ako hlavného vetného člena. Tým sa ďaleko od seba dostávajú vetné členy, ktoré majú stáť v bezprostrednej blízkosti, napr.:

...že v i d e l koncom apríla letieť ponad Lazište akéhosi draka (prirodzenejší slovosled: *že koncom apríla v i d e l letieť...*) — *...a preto j e jej dnešná kvapľová výzdoba iba biednym torzom jej pôvodnej krásy* (náležitejšie: *a preto jej dnešná kvapľová výzdoba j e iba...*) — *Začiatkom roka 1801 s i v y m o h o l u podporovateľa svojej práce, hlavného župana Gemerskej stolice Gábora Prónaya, aby jaskyňu zamerali a zmapovali* (náležitejšie: *Začiatkom roka 1801 s i u podporovateľa svojej práce ... Prónaya v y m o h o l, aby...*)

6. Uvedené príklady z písaného i hovoreného jazykového úzu svedčia o nedostatočnom alebo málo prehĺbenom poznaní systému spisovnej slovenčiny vo všetkých rovinách, resp. o nerešpektovaní systému práve v jeho najcitlivejších miestach. Takýto jazykový úzus nie je objektivizovaný poznaním systémových zákonitostí spisovného jazyka. Používatelia spisovného jazyka popri povrchnom poznaní jazykového systému nie sú ani dosť presvedčení o potrebe rozvíjania a prehlbovania vôľovo-etického, citového a estetického vzťahu k spisovnému jazyku. Jazyk vnímajú veľmi konzumne, používajú ho bez uvedomovania si jeho vnútornej, systémovej hodnoty, ale ani ako komunikatívno-estetickej, ani ako všeobecnej kultúrnej hodnoty (porov. Kačala, 1987). Je isté, že aj používateľov spisovného jazyka treba brať diferencovane, a tak naša úvaha o vzťahu systému jazyka a jazykového úzu je adresovaná predovšetkým tým používateľom spisovného jazyka, ktorých

jazykové prejavy (akéhokoľvek druhu) majú ráz verejnosti, oficiálnosti a sú alebo majú byť mierou kultúrnosti celého národa.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Bratislava, Nálepkova 26

LITERATÚRA

HORECKÝ, J.: Základy jazykovedy. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978. 178 s.

HORECKÝ, J.: Zložitý systém jazyka a jeho dynamika. Jazykovedný časopis, *35*, 1984, s. 18—25.

KAČALA, J.: Spoločenské dimenzie jazyka a jazykovedy. Kultúra slova, *21*, 1987, s. 97—101.

KRÁĽ, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 632 s.

PAULINY, E.: Systém v jazyku. In: O vědeckém poznání soudobých jazyků. Praha, Nakladatelství ČSAV 1958, s. 18—28.

Synonymá slovesa umrieť

MÁRIA PISÁRČIKOVÁ

Bohatstvom synonymických prostriedkov sa často meria rozvinutosť a vyspelosť jazyka. Z tejto stránky slovenčina nijako nezaostáva za jazykmi, ktoré sú známe veľkou pestrosťou výrazových prostriedkov v slovnej zásobe, ako aj ich štylistickou rozmanitosťou. Je pravda, že táto dimenzia nášho jazyka sa nie vždy rovnako odráža aj v každodennej komunikačnej praxi, ba práve naopak, šedivosť bežnej reči akoby ukazovala na nerozvinutosť samého jazyka. Schopnosť využívať synonymický potenciál jazyka však patrí tak trocha do oblasti umenia majstrovského narábania s jazykovými prostriedkami a tomu sa treba predovšetkým trpezlivo učiť. V slovenčine nám zatiaľ chýba viac špeciálnych slovníkov, ktoré by takémuto cieľu slúžili, no aj z jestvujúcich slovníkov, ako aj z čítania umeleckej literatúry si možno cieľavedome rozširovať vlastný synonymický register.

Na príklade slovesa *umrieť* vidíme, ako sa synonymia premieta v jazyku v rozličných rovinách: štylistickej, frazeologickej, slovotvornej, syntaktickej atď. Na tomto mieste poukážeme najmä na štylistickú diferencovanosť prostriedkov, ktoré sa v slovenčine používajú ako

synonymá slovesa *umrieť*. Nezvyčajné bohatstvo rovnoznačných výrazov pri tomto slovese súvisí s vlastným obsahom slovesa *umrieť*, ktoré označuje základnú nevyhnutnosť života, totiž jeho koniec. Koniec života je obyčajne sprevádzaný hlbokými emocionálnymi zážitkami pozostalých, ako aj mnohými zmenami životných okolností, a preto je prirodzené, že tento významný bod v osudoch ľudí sa adekvátne odráža aj v jazyku.

Pri označovaní konca života osobitne vystupuje do popredia úsilie nazvať smutnú a neraz i tragickú okolnosť ohľaduplne. Na tento cieľ slúžia v jazyku melioratívne (zjemňujúce) prostriedky, tzv. eufemizmy. Pri slovese *umrieť* je preto najbohatšie rozvinutá synonymia s príznakom melioratívnosti:

skonať — dokonať — dodýchať — usnúť (naveky) — zaspať naveky, na večnosť — zavrieť, zatvoriť oči naveky — zosnúť — odísť (naveky, navždy) — porúčať sa (navždy) — usnúť večným spánkom — odísť, odobrať sa na večnosť — odísť, odobrať sa na pokoj — odísť, odobrať sa zo sveta — odísť, odobrať sa na večný odpočinok — odísť pod lipu — pobrať sa do večnosti — zaplatiť — zaplatiť niečo, za niečo životom — rozlúčiť sa so svetom — naposledy vydýchnuť — vydýchnuť dušu — pánboh ho povolal, vzal (k sebe)

Synonymickým prostriedkom s príznakom melioratívnosti sú blízke knižné synonymá slovesa *umrieť*. Niektoré z nich majú archaický, niekedy zastaraný ráz, iné sa využívajú pri kondolenčných aktoch, v nekrológoch, v príležitostných rečníckych prejavoch atď. Niektorým z nich chýba základná infinitívna podoba:

dotrpieť — položiť, dať, obetovať život za niečo — položiť dušu za niečo — priniesť, položiť, obetovať život na oltár vlasti — prekročiť prah života večnosti — odísť do večných lovísk, lovíšť — opustiť svet navždy — odísť na pravdu božiu (arch.) *— poručiť život bohu* (zastar.) *— oddať, odovzdať dušu bohu — odbila jeho posledná, ostatná hodina — odišiel od nás (navždy) — opustil nás navždy — už nie je medzi nami — už ho nič nebolí — už nie je medzi živými — už nie je pri živote*

Vzťah k poslednej udalosti človeka sa nevyjadruje vždy iba sviatočne a s pietou. Pri slovese *umrieť* máme v slovenčine viacero synonymných výrazov, ktoré obsahujú príznaky nadľahčeného postoja k smrti, a to od odtienkov jemnej expresívnosti cez výraznú emocionálnosť až po žartovnosť. Zväčša je pri nich prítomný aj príznak hovorovosti:

pôjsť — pominúť sa (žiaľom, od žiaľu) — zájsť (od žiaľu) — dobiediť — vypustiť dušu — zmiesť krky — zmiesť krpcami — zatrepať krpca-

mi — striasť krpcami — ísť pod zem — zahryznúť do trávy — ísť počúvať, ako tráva rastie — už na ňom tráva rastie — ísť voňať fialky odspodku, zdola — prišla poňho zubatá — ísť, odísť k Abrahámovi, pánbožkovi morky, húsky pásť — dostať sa do lona Abrahámovho — zatvorila sa za ním zem — už je s ním amen, už mu je amen — už je tam

Opakom, protipólom eufemizmov (zjemňujúcich výrazov) sú v jazyku dysfemizmy, t. j. slová obsahujúce hanlivé prvky (porov. Mistrík, 1985, s. 82). Hovoriaci prostredníctvom nich vyjadruje svoj negatívny postoj ku skutočnosti. V synonymných výrazoch slovesa *umrieť*, ktoré obsahujú hanlivé (pejoratívne) príznaky, sa negatívny postoj odráža vlastne od postoja k osobe, o ktorej sa hovorí. Neutrálne, resp. zjemňujúce synonymá slovesa *umrieť* sa teda nahrádzajú dysfemizmami. Aj tu je škála príznakov široká: začína sa výrazmi so stratou kladných emocionálnych príznakov a končí sa výrazne hrubými, až vulgárnymi výrazmi:

prísť o hlavu (= umrieť násilnou smrťou) — *prísť o krk, o hrdlo* (= umrieť násilnou smrťou) — *vypľuť dušu — zísť (škaredo, zle) zo sveta — exnúť* (v lekárskom slangu z *exitovať*) — *vystrieť sa na doske — vyhrať si truhlu — byť hore bradou — natiahnuť hnáty — skapať — skrepírovať — zdochnúť — zgegnúť — zgrgnúť — vyvaliť sa — otrčiť kopytá — otrčiť päty*

Obraz mnohodimenzionálnej funkcie synoným v reči sa najlepšie odráža v umeleckej literatúre. Synonymá slovesa *umrieť* bravúrne využil J. Ferenčík vo svojom majstrovskom preklade klasického diela sovietskej literatúry *Dvanásť stoličiek* od Iľfa — Petrova (1962, s. 38):

„Klaudia Ivanovna *umrela*." oznámil zákazník.

„No, pánboh jej daj slávu večnú," pristal Bezenčuk. „Tak *skonala* stará pani ... Staré ženy *skonávajú* ... Alebo *oddávajú bohu dušu* — podľa toho, aká je to starena. Vaša bola, napríklad maličká a telnatá — preto *skonala*. Ale napríklad taká, čo je vyššia a chudšia, o tej povieme, že *oddala bohu dušu* ...".

„Ako povieme? Kto to povie?"

„My povieme. Majstri. Napríklad, vy ste chlap statný, vysokej postavy, i keď chudý. O vás, keby ste nedajbože *umreli*, povieme, že *ste natiahli hnáty*. A človek obchodný, bývalý člen živnostenského spoločenstva, ten *sa navždy porúčal*. A keď je dakto nižšieho stavu, povedzme domovník alebo voľajaký sedliak, o tom sa povie, že *otrčil kopytá* alebo *krpcami striasol*. Ale keď umrú najvyššie ráňavy, železniční konduktori alebo dáka vrchnosť, povieme, že *sa vyvalil*. Tak o nich aj hovoria: ‚Počuli ste, ten náš *sa vyvalil*.'

Hyppolit Matvejevič, otrasený touto čudnou klasifikáciou ľudských smrtí, sa spýtal:

„No a keď ty *umrieš*, čo o tebe povedia majstri?"
„Ja som malý človek. Povedia: ‚Bezenčuk *skrepíroval.*' A nič viac."

Pri slovese *umrieť* jestvuje popri množstve štylisticky príznakových synoným aj niekoľko takých rovnoznačných prostriedkov, ktoré vyjadrujú danú skutočnosť bez expresívnych (kladných či záporných) príznakov. Ide o nocionálne, vecné synonymá slovesa umrieť. Vznikli rozličným spôsobom, najmä ustálením viacslovných spojení, pomocou rozličných predpôn, inokedy majú pôvod v cudzích jazykoch alebo sú motivované rozdielnym vecným prístupom k danej skutočnosti:

zomrieť — odumrieť (koho, komu) — dožiť — zahynúť — zhynúť — exitovať — prísť o život (= umrieť neprirodzenou, tragickou smrťou) *— stratiť život* (= umrieť neprirodzenou, tragickou smrťou) *— skončiť so životom, skončiť (svoj) život* (= dobrovoľne zomrieť) *— spáchať samovraždu — usmrtiť sa — zabiť sa*

Uvedený počet okolo osemdesiat synonymných výrazov pri slovese *umrieť* nemožno pokladať za úplný ani za uzavretý. Zaujímavý je pritom poznatok, že opozitum slovesa *umrieť* — sloveso *narodiť sa* — má neporovnateľne menej synonymických prostriedkov (najbežnejšie sú spojenia *prísť na svet, uzrieť svetlo sveta).* Očividne to súvisí s faktom, že človek prichádzajúci na svet je bytosť neznáma, ako osoba indiferentná, bez konkrétnych vlastností, kým človek odchádzajúci zo sveta si odnáša so sebou množstvo charakteristických znakov, celú škálu kladných i záporných vlastností, zanecháva za sebou vzťahy k okoliu i k ľuďom a to všetko sa premieta do konotačných príznakov slov a slovných spojení rovnoznačných so slovesom *umrieť.*

Väčšinu synoným tohto dlhého radu tvoria frazeologické jednotky. Ani tieto frazeologické jednotky však nie sú homogénnou vrstvou, lež predstavujú lexikálny materiál rozličného typu. Sú tu jednak frazeologické zrasty, pri ktorých význam nie je motivovaný jednotlivými zložkami frazeologickej jednotky, ale ktoré tvoria jednoliaty, nerozčleniteľný celok: *zmiesť, striasť krpcami, zmiesť krky.* Ďalším typom sú frazeologické celky motivované do istej miery významom jednotlivých komponentov, no ich celkový význam je daný obraznosťou celého zvratu: *skončiť životnú púť, odísť zo sveta, zaspať na večnosť, odísť do večných lovísk.* Napokon sú medzi nimi frazeologické výrazy majúce charakter voľných spojení, pretože v nich všetky slová vystupujú vo svojom pôvodnom, vlastnom význame. Spojenie je však ako celok ustálené: *prísť o život, stratiť život, ísť pod zem, odísť navždy.* (Pri rozlišovaní frazeologických jednotiek na frazeologické zrasty, frazeologické celky a frazeologické výrazy sme postupovali podľa J. Mlacka, 1977, s. 53—55.)

Všetky frazeologické jednotky spĺňajú pomenovaciu funkciu, t. j. sú ekvivalentnými prostriedkami, synonymami slovesa *umrieť*. Okrem tejto pomenovacej funkcie však plnia aj úlohu hodnotiť skutočnosť, t. j. obsahujú prvky rozličného emocionálneho hodnotenia a rozličnej štylistickej funkcie, na čo sme poukázali vyššie. (Pri hodnotení jednotlivých synonymických prostriedkov sme vychádzali najmä zo Slovníka slovenského jazyka, 1959—1968 a z Krátkeho slovníka slovenského jazyka, 1987). Prameňom synonymického bohatstva pri slovese *umrieť* je predovšetkým metaforická derivácia, t. j. prenášanie významu na základe podobnosti. Ide o využívanie obraznosti, a to nielen pri frazeologických jednotkách *(odísť zo sveta, skončiť životnú púť, zaplatiť niečo životom)*, ale aj pri jednoslovných výrazoch *(usnúť, zaspať, dotrpieť, dobiediť, pominúť sa, zdochnúť)*, ktoré predstavujú osobitné, lexikalizované významy pri príslušných slovesách. Ďalšiu možnosť vzniku synoným predstavuje slovotvorná potencia slovenčiny: *umrieť — zomrieť — skonať — dokonať, usnúť — zosnúť, zgegnúť — zgebnúť* atď.

Možno predpokladať, že všetky uvedené synonymá slovesa umrieť sú používateľom slovenčiny dobre známe, no sú to zväčša príležitostné slová s nie každodenným používaním. Patria však do slovného fondu slovenčiny a dokumentujú jeho bohatstvo a kultúru.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

ILF, I. — PETROV, J.: Dvanásť stoličiek. Preložil Ján Ferenčík. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1962. 384 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala. Bratislava, Veda 1987. 592 s.

MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1985. 584 s.

MLACEK, J.: Slovenská frazeológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1977. 118 s.

Slovník slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1965. 6 zv.

Ks

Príležitosť porovnávať slovenskú a českú frazeológiu

GEJZA HORÁK

Vychádzame z knihy reportáží Bohuša Chňoupka *Lámanie pečatí,* ktorá po krátkom časovom odstupe vyšla i v českom preklade. Autor čerpal informácie priamo v teréne u mnohých účastníkov Slovenského národného povstania, ktorí bojovali, priradení k oddielu francúzskych partizánov, alebo im pomáhali znova sa stretnúť s nepriateľom (Picard, 1984) na území Slovenska. Títo naši ľudia vnášali a dávali popud vniesť do reportáží sviežu frazeológiu. Jej ozveny sa nám hlásia aj zo starostlivého českého prekladu.

Na príkladoch slovenskej frazeológie vybraných z pôvodiny a paralelnej českej frazeológie z prekladu — zväčša paremiologickej — ukážeme ich usúvzťažnenosť: zhodnú alebo blízku motivovanosť a rovnaké, podobné alebo odlišné lexikálne sprostredkovanie významu. Zhody, podobnosti, ale i rozdiely upozorňujú, aká dobrá, výhodná a výdatná príležitosť sa tu ponúka porovnávať naše dva blízke jazyky. Pozorovaním materiálu, príťažlivého i vlastným poznávacím a umeleckým jadrom, možno podložiť aktívny citový vzťah k obidvom jazykom.

Zakaždým uvedieme príslušnú frazeologickú jednotku, najčastejšie s potrebným kontextom, a jej prekladovú, českú paralelu. So zreteľom na úsporný rozsah článku potrebné sprievodné poznámky uvádzame priamo pri dokladoch.

Zhodné a veľmi podobné príslovia a podľa nich koncipované výroky:

Aký pán, taký krám, pomyslel som si. Čo tam po dome, ja hľadám gazdu. (30) = *Jaký pán, takový krám,* pomyslel jsem si. Ale co záleží na domě, já hledám hospodáře. (38) — Keď za mnou prišiel Stoklasa ohľadne rádia, *hneď som vedel, koľko udrelo.* (35) = Když za mnou Stoklasa přišel ohledně rádia, *hned jsem věděl, kolik uhodilo.* (42) — *S bubnom sa na zajace nechodí* (36) = *S bubnem se na zajíce nechodí.* (42) — *Lepšie, keď za mladi víno vykysne,* (...) Vykreše sa z neho chlapina. *Za mladi sa tŕň ostrí!* (59) = *Líp, když víno zamlada vykvasí,* (...) Vykřeše se z něho kus chlapa. *Trn se ostří zamlada.* (69) — *Keď drevo rúbu, ivery lietajú!* (62) = *Když se kácí les, létají třísky.* (72) — *Vojna je veľké svinstvo.* (210) = *Válka je velký svinstvo.* (222) — *Hladný sa ani kyja nebojí,* nieto myší na spoločnej ubytovni. (243) = *Hladový se ani hole nebojí,* natožpak myší na společné ubytovně. (256) — *Učeň — mučeň* (246) = *Učedník — mučedník.* (259) — Lenže (keď sa priberáš oženiť sa, robíš): *srdcu radosť, hlave starosť.* (292) = Jenže: *srdci radost, hlavě starost.* (308) — Sedel som na peľasti. A mlčal. *Preto, aby sa ľudia pozhovárali, netreba vždy hovoriť.* (358) = Seděl jsem na pelesti. A mlčel. *Aby si lidé popovídali, nemusí se vždycky mluvit.* (380) — No *ak muž ženu päsťou, žena muža jazykom.* A *vlka neprevlčíš, vranu ne-*

prekvačeš, psa neprebrešeš, ženu nepreškriepiš, lebo — ako vraveli na lazoch — *žena by ženou nebola, keby muža nevedela previezť.* (437 — Malo byť ... *previesť*) = *Když se muž na ženu obořil pěstí, vrátila mu to jazykem. Na vlka nevyzraješ, vránu nepřekvákáš, ženu nepřehádáš,* protože — jak se říkalo na lazech — *žena by nebyla ženou, kdyby muže nedovedla převézt.* (461 — Tu je *převézt* náležité) — Mladý! *Najskôr prežuj, potom vypľuj.* (61) = *Mladej! Než něco vyplivneš, tak si to napřed přežvejkej!* (71) — Pozrime že! Stoklasa bol pekár! Kto by to bol predpokladal. *U boha milosť, u pekára žemľa,* zišlo mi na um. (34) = To se podívejme! Stoklasa byl pekař! Kdo by to byl řekl? *U boha milost, u pekaře žemle,* napadlo mě. (41) — *Žena bez muža, záhrada bez plota.* (244) = *Žena bez muže, záhrada bez plotu.* (257)

Podobné poučné výroky s blízkou motiváciou:

Koho šťastie nadíde, všetko mu dobre ide. (48) = *Ke komu štěstí jede, dobře se mu vede.* (54) — Veru, *vojna nie sú hody.* (183) = Věru, *vojna není kojná.* (192) — *Čo sa nosí, to sa znosí* (414) = *Všetko trvá, až se strhá.* (434) — *Čo psovi, to psovi.* (71) = *Psi dostali, co jim patří.* (79)

Je celkom prirodzené, že v očakávaní víťazného skončenia vojny hovorilo sa o počasí v súvislosti s bojmi proti fašistom na východnom fronte, v jednotlivých krajinách i v súvislosti s perspektívou partizánskeho boja na Slovensku. Žičlivý priebeh počasia sa komentoval pranostikami — ustálenými výrokmi o ňom so zreteľom na ročné obdobie alebo dátum.

Pranostiky a na ne nadväzujúce výroky:

Na svätého Gregora šli ľady do mora, Jozef mosty staval, Ďuro z izby vyháňal. Jar lepšia ako sto zím prichádzala. Kvapkalo zo striech. A Stalin mlátil Nemcov ako žito. (58) = *Na svatého Řehoře ledy plovou do moře, Josef s Marií sněhy rozryjí, svatý Jiří volá, země se otvírá.* Jaro lepší než sto zim, přicházelo. Kapalo ze střech. A Stalin mlátil Němce jako žito. (68) Aj ôs bolo podľa nich tohto leta veľa, aj vtáky včaššie odleteli, (...) Koniec koncov, či sa nevraví *na Šimona Judy mrznú v poli hrudy?* A Juda už predsa klopkal na dvere. (312) = I vos bylo podle nich toho léta hodně, i ptáci odletěli dřív, (...) Koneckonců, copak se neříká, že na *Šimona Judy tuhnou v poli hrudy?* A Juda už přece klepal na dveře. (326)

S teplým letným počasím, výhodným na partizánsky spôsob boja, súvisí tento výrok napodobňujúci poučky vyslovované pomocou prísloví:

Ľahko sa povie, *nestrach v lete o krčmu, každý krík ti ju dá.* Ale kde popratať toľký svet? (58) = Lehko se řekne, *nestrachuj se v létě o přístřeší, dá ti ho každý keř.* Ale kam uložit tolik lidí? (68)

A razom sa pokračuje v tom istom žalobnom tóne a obmedzuje sa platnosť príslovia:

Ľahko sa povie, *jedz chlieb, pi vodu, nebude ti na škodu,* ale ako dlho sa to dá vydržať? (58) = Lehko se řekne, *jez chleba, pij vodu, nebudou ti na škodu,* ale jak dlouho se to dá vydržet? (68)

Keď porovnáme poučný, skúsenosťou potvrdený výrok *Nestrach v lete o krčmu, každý krik ti ju dá* s jeho prekladovým ekvivalentom *Nestrachuj se v létě o přístřeší, dá ti ho každý keř,* zistíme, že v slovenskej pôvodine má náročný náznakový ráz: negatívny výraz *nestrach* má v ňom funkciu prísudkovej príslovky (predikatíva, porov. v ľudových piesňach *žiaľ-nežiaľ); nestrach o* značí „netreba sa báť/nie je tvŕdza o". Slovo *krčma* má tu význam „ubytovanie"; *nestrach o krčmu* = nie je tvŕdza o ubytovanie (vlastne „netreba ubytovanie"). Prekladateľ Emil Charous tento oriešok rozlúskol a dobre presvietil myšlienku hodenú s hádankovou úsečnosťou.

Prirovnania:

„Bol to náš človek", napovedá Gál. „Zlaté srdce. *Dobrý ako* ten *chlieb,* čo vypekal. Takých sa nerodí veľa." (34) = „Byl to náš člověk," napovídá Gál. „Zlatý srdce. *Dobrý jako* ten *chleba,* co pekl. Takových moc nenajdete." (41)

Ustálené prirovnanie *(byť) dobrý ako chlieb* je v citovanom príklade aktualizované uvedením zamestnania charakterizovanej osoby *...ako ten chlieb, čo vypekal = jako ten chleba, co pekl;* pritom v slovenskom znení sa navyše vyjadruje intenzita zaujatosti dejom a hojnosť jeho (dobrého) výsledku — *vypekal.* Tento rozdiel prekladateľ kompenzuje prvkami obecnej češtiny *(zlatý srdce, ten chleba)* a zapojením adresáta na potvrdenie pravdivosti konštatovania: *...Takých sa nerodí veľa* (všeobecne) porov. *Takových moc nenajdete* (osobne, zacielene na adresáta).

A oni *premrznutí na krušec* [prirovnanie vyjadrené účinkom] od tej treskúcej zimy krepeneli. *Psa nehodno von vyhnať.* Nieto vojakov. (428) = A oni *zmrzlí jak drozdi,* dřevěněli tou třeskutou zimou. *Psa bys nevyhnal ven,* natož vojáky. (452)

Sťahujú nás ako mačka mačence. (447) = *Stěhujou nás jako koťka kotata.* (470 — porov. v Česko-slovenskom slovníku [ďalej ČSS] heslo *kotě* a v Slovníku české frazeologie a idiomatiky [ďalej SČFI] heslo *přenášet/nosit/tahat něco/někoho j. koťka, koťata.* (160) — Veliteľ rozkázal vyprášiť gate grófovi Révayovi v Štiavničke. *Žil si ako Prušiak vo Francúzsku,* topil sa v blahobyte a ... (89) = Velitel nařídil vyprášit kalhoty hraběti Révayovi ve Štiavničce. *Žil si jako pánbůh ve Frankrajchu,* topil se v blahobytu a ... (77 — porov. SČFI heslo *mít se/žít si* (někde) *j. pánbůh* (ve Frankrajchu) */král).*

— Ťažkosti som mal iba s menom. Adolf Věřmiřovský. *Dlhé ako Topoľčianky.* (230) = Těžkosti jsem měl jedině se jménem. Adolf Věřmiřovský. *Dlouhé jako Lovosice.* (246 — porov. v SČFI, s. 193)

Prirovnanie odkazujúce na literárnu skúsenosť so zreteľom na nositeľa opisovaného zážitku a rozlíšené podľa prekladu príslušného charakterizačného názvu v slovenčine a češtine:

Keď sa začala oberačka a lisovalo sa víno, mesto *rozvoniavalo ako Zvonodrozdovo* a Francúzi sa cítili ako doma. (274) = Když začalo vinobraní a lisovalo se víno, město *vonělo jako Zvonokosy* a Francouzi se tam cítili jako doma (291 — porov. preklad Chevallierovho satirického románu *Clochemerle* do slovenčiny a češtiny: *Zvonodrozdovo — Zvonokosy*).

Neparemiologická frazeológia — ustálené obrazné výrazy:

Nech sa páči ďalej. Nestojte pred prahom. *Odniesli by ste nám spánok.* (383) = Jen pojďte dál. Nestůjte na prahu. *Vynesl byste nám spaní.* (406 — porov. ČSS) — Teraz na teba zamieri, tresne a vyletíš i s tvojím diselom rovno *k Abrahámovi morky pásť.* (392) = Teď na tebe namíří, práskne a poletíš se svým diselem rovnou *k Abrahámovi krůty pást.* (413) — Stínal, pílil, štiepal, odkôroval *o milých päť.* (62) = Kácel, řezal, štípal, odkůrňoval *o sto šest.* (62) — Ráno im Hruška, starý vojak, *ukázal, ako sa med líže.* (62) = Ráno jim Hruška, starý voják, *ukázal, zač je toho loket.* (72) — *Trepeš vospust sveta,* rapavý. Samú jalovinu. (64) = *Plácáš páté přes deváté,* poďobanej. A samou jalovinu. (74) — *My o slivách, ty o hlivách.* (64) = *My o koze, ty o voze.* (74) — Ozaj, *načnime druhý chlieb.* (68) = Fakt, *načněme z jiného soudku.* (76) — *Dym bolo možné sekerou rúbať.* (163 — výraz zosilnený podľa pracovného okruhu laznických vrchárov, rubárov) = *Kouř by se dal krájet.* (175) — „Ale *ja by som im bol dal Világoš!*" vrčal Beleščák, „podvodníkom." (315) = *Já bych jim ukázal,* podvodníkům, *zač je toho loket!*" vrčel Beleščák. (333) — Otec však nebol z takej fajty [aby sa vzdával]. *Nahusto ho tkali.* (404) = Otec však nepatřil k těhle sortě. *Byl jako z křemene.* (426 — pozri v SČFI) — *Bude nám sveta žiť! = To se budeme mít!* (79)

Napokon pridáme frazeologickú jednotku, ktorú hovoriaci vyslovuje tak, akoby chcel spolubesedníka vyzvať ‚A vy to ako vravíte?': *Ponáhľať sa netreba. Predsa nepŕší, vravíme my Rusi. = Žádný spěch. Vždyť nepršĺ, říkáme my Rusové.* (277 — porov. slov. *Veď nehorí . . .*)

Chceli sme znova upozorniť na mnohostranný význam porovnávania našich dvoch blízkych jazykov na základe dobrých prekladov umeleckých diel najmä pre jazykovú kultúru.

Keď čítame knihu Bohuša Chňoupka *Lámanie pečatí,* máme dojem, akoby sme kráčali príkrym chodníkom francúzskeho partizánskeho oddielu, a boli aj na špeciálnom nárečovom výskume po stred-

nom Slovensku. Autor ako mladý novinár s neúnavným zápalom navštevoval ľudí — s osobitným záujmom o tých, čo sa na nich neušlo pri deľbe za zásluhy — a snoval pravdivý umelecký mozaikový obraz Slovenského národného povstania, podopretý spomienkami jeho účastníkov a svedkov. Vtedy (desať rokov po povstaní, r. 1954) boli uverejnené iba výlomky z jeho reportáží. Rukopis čakal a dozrel na knižné uverejnenie, keď dozrel čas pravdivého pohľadu na Slovenské národné povstanie (porov. Záver knihy, s. 477—484 a V. Mináč, 1986).

Kniha Bohuša C h ň o u p k a podľa jeho slov nezamlčuje ani nezveličuje — pripomína zabúdaných hrdinov a ich ústami vyslovuje lapidárny opovrhavý výkrik *Vojna je veľké svinstvo!* Výrok sa návratne opakuje a nadobudne znásobenú výzvovú podobu: *Vojna, ustavične to budem opakovať, je veľké svinstvo a každého, kto ju chce začať, treba hneď vziať nakrátko a vykrútiť mu krk. Iné si taká psia noha ani nezaslúži.* (393) A z českého prekladu aspoň zakončenie: *Nic jiného si takovej mizera nezaslouží.* (415) Pri odsudkovom výroku *Vojna je veľké svinstvo* sa nám mimovoľne ohlasuje starší, nemenej dôrazný, z Timravinej vojnovej novely Hrdinovia — *Vojna je najväčšia ohavnosť.*

Kniha *Lámanie pečatí* dnes už v pravom zmysle slova kráča svetom — vyšla nielen po česky, ale i v poľskom, francúzskom, ruskom, nemeckom preklade a pripravuje sa i jej preklad do angličtiny. — A tak naša malá ukážka porovnávania slovenskej a českej frazeológie na základe tohto diela otvára možnosť ďalšieho medzijazykového pohľadu.

Chňoupkove reportáže dávajú bohaté popudy aj pre prakticky orientované usilovanie našej jazykovedy; spolu s druhým vydaním, v českom jazyku vydávajú dobré svedectvo svojou jazykovou stránkou o autorovi aj o prekladateľovi.

Fedákova 28, Bratislava

LITERATÚRA

Česko-slovenský slovník. 1. vyd. Red. G. Horák. Bratislava, Veda 1979. 792 s.
HORÁK, G.: Bohuš Chňoupek, Lámanie pečatí. Ľud, 39, 1986, č. 249, s. 4.
CHŇOUPEK, B.: Lámanie pečatí. 1. vyd. Bratislava, Smena 1984. 524 s.
CHŇOUPEK, B.: Lámání pečetí. Prekl. E. Charous. 1. vyd. Praha, Mladá fronta 1985. 557 s.
MINÁČ, V.: Portréty. Bratislava, Smena 1986. 240 s.
PICARD, R.: A znovu sme stretli nepriateľa. Prekl. V. Millerová. 2. vyd. Bratislava, Nakladateľstvo Pravda 1984. 261 s.
Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání. Red. F. Čermák a J. Hronka. Praha, Academia 1983. 492 s.

O telefonickej jazykovej poradni

KATARÍNA HEGEROVÁ

1. V súvislosti s rozvojom kultúry sa v súčasnosti čoraz väčší dôraz kladie aj na jazykovú kultúru, ktorá sa vymedzuje ako istá úroveň spisovného jazyka vzhľadom na jeho základný výskum, ako cieľavedomá činnosť v kultivovaní spisovného jazyka ako celonárodnej a záväznej formy komunikácie a dorozumievania v najširšom zmysle, aj ako istý stav v používaní spisovného jazyka, ako istý spôsob regulovania tohto stavu čiže jazykového úzu (porov. Kočiš, 1986).

Pri kultivovaní spisovného jazyka dôležitú úlohu zohráva popri vydávaní potrebných jazykových príručiek, jazykovedných časopisov, publikovaní drobných príspevkov o jazyku v dennej tlači i vo vysielaní Československého rozhlasu aj telefonická jazyková poradňa.

Telefonická jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV má už dlhú, viac ako 30-ročnú tradíciu (o jej práci sa v našom časopise už písalo; porov. M. Považaj, 1974). Za toto obdobie sa prakticky dobudovala príručná knižnica jazykovej poradne, kartotéka listovej jazykovej poradne, časopisu Kultúra slova, knižných publikácií Jazyková poradňa, drobných príspevkov o jazyku z vysielania Čs. rozhlasu, ako aj príspevkov uverejňovaných v jazykových rubrikách v Nedeľnej Pravde, v Práci a v bratislavskom Večerníku. Do príručnej knižnice patrí aj súbor jazykovedných časopisov, terminologické slovníky a platné názvoslovné normy, a to tak odborové, ako aj československé štátne normy a normy RVHP. Na základe skúseností z práce v telefonickej jazykovej poradni môžeme osobitne hovoriť o okruhu spytujúcich sa, o dôvodoch, pre ktoré konzultujú v telefonickej jazykovej poradni, o okruhu kladených otázok a dosahu tejto činnosti.

2. Okruh spytujúcich sa je rozmanitý. Veľkú skupinu tvoria pracovníci najvyšších straníckych, vládnych orgánov a ostatných riadiacich inštitúcií (Úradu vlády SSR, Slovenskej národnej rady, národných ministerstiev, Predsedníctva SAV, Zbierky zákonov, Ústrednej rady odborov), pracovníci vydavateľstiev a redakcií. Sú to predovšetkým redaktori a korektori bratislavských vydavateľstiev, hoci v poslednom čase vzrástol záujem o konzultácie aj u pracovníkov nebratislavských vydavateľských pracovísk. Často sa spytujú aj redaktori dennej tlače a časopisov, pracovníci ČSTK, redaktori a moderátori z Československého rozhlasu, Československej televízie, Slovenského filmu Koliba a z ďalších inštitúcií.

V tom, že učitelia zriedkavejšie využívajú túto službu, sa situácia oproti minulosti veľmi nezmenila. Netýka sa to, pravda, obdobia pri-

jímacích pohovorov na stredné školy, keď otázky z písomných prijímacích skúšok patria k tým najfrekventovanejším. V súčasnosti sa však formujú dva doteraz iba sporadicky zastúpené okruhy spytujúcich sa: ide o rodičov žiakov vyšších ročníkov základných a stredných škôl, ktorí sa spytujú na problémy súvisiace s prácou žiakov na hodinách slovenského jazyka, resp. s vypracúvaním domácich úloh. Signálom toho, že ani študentom nie je ľahostajná kultúra vyjadrovania, sú v súčasnosti pomerne časté otázky žiakov vyšších ročníkov základných škôl, stredoškolákov a nezriedka aj vysokoškolákov. Žiaci základných škôl sa zaujímajú takmer výlučne o problémy súvisiace s vypracúvaním domácich úloh, stredoškolákov okrem týchto problémov zaujímajú aj otázky súvisiace s prípravou na rozličné súťaže, vysokoškoláci sa spytujú na vhodnú študijnú literatúru, na jazykovednú literatúru vôbec a na spôsob jej citovania.

3. Dôvody, pre ktoré sa používatelia spisovnej slovenčiny obracajú na jazykovú poradňu, sú rozličné. Najčastejšie je to nedostatočné ovládanie jazykovej normy. Spytujúci sa (prevažne z radov stredoškolsky vzdelaných pracovníkov a technicky zameraných vysokoškolákov) často nepoznajú ani len základné jazykové príručky, resp. majú malé skúsenosti pri práci s nimi. Častým dôvodom je pohodlnosť overiť si daný problém v dostupných príručkách. Ďalším dôvodom je váhanie pri aplikovaní jednotlivých pravidiel a poučiek. Spytujúci pozná síce príslušnú poučku, ale nevie ju aplikovať v praxi (napr. skloňovanie adjektív vzoru *pekný*, písanie čiarky, písanie *y, i* v základných a radových číslovkách a pod.). Nie zanedbateľnú úlohu hrá v tejto skupine otázok časová tieseň (ide najmä o spytujúcich sa z radov tvorivých pracovníkov hromadných oznamovacích prostriedkov) a to, že nie na všetkých pracoviskách sú k dispozícii potrebné jazykové príručky.

Častým dôvodom je aj neúplnosť kodifikácie a nedostatočná rozpracovanosť jednotlivých pravidiel. Ide predovšetkým o otázky súvisiace s písaním veľkých písmen, a to najmä veľkých písmen v dvojslovných a viacslovných geografických názvoch. Spytujúci sa váhajú zväčša v tom, či ide v danom prípade o vlastné alebo o všeobecné podstatné meno. (Tieto otázky sa síce riešia v Kartografických informáciách, ktoré vyšli v 12 zväzkoch, čiastočne aj v 6. zväzku SSJ; ide však o publikácie, ktoré nie sú bežne dostupné, navyše Kartografické informácie nemôžu suplovať neúplnú kodifikáciu v jazykových príručkách.) Nezanedbateľným dôvodom na konzultáciu je aj nejednotnosť v rámci niekoľkých jazykových príručiek. Príkladov sa nájde viac. Uvedieme aspoň písanie veľkého začiatočného písmena v názve *Štátna cena Klementa Gottwalda.* V Slovníku slovenského jazyka 4 sa tento názov správne uvádza s veľkým začiatočným písmenom,

ale v Príručke slovenského pravopisu pre školy s malým začiatočným písmenom *(štátna cena Klementa Gottwalda)*.

Časť spytujúcich sa predstavujú riešitelia rozmanitých krížoviek a iniciátori stávok, ktorí od jazykovej poradne očakávajú rozhodnutie v jazykovom spore. Ide zväčša o spytujúcich sa z prvého a druhého okruhu.

4. Otázky sa týkajú všetkých jazykových rovín. Najväčšiu časť (až 40 %) tvoria otázky z oblasti slovnej zásoby slovenčiny. Spytujúcich sa zaujíma tvorenie názvov osôb, zamestnaní, ženských priezvisk, súhrnné označovanie rodinných príslušníkov, pravopis menej známych zemepisných názvov a tvorenie adjektív k nim. Časté sú aj terminologické otázky (asi 15 % z celkového množstva), kde dominuje tvorenie nových termínov a ich ustaľovanie, zisťovanie slovenských ekvivalentov inojazyčných termínov, príp. posúdenie terminologickej platnosti niektorých názvov. Záujem je aj o zisťovanie významov jednotlivých slov, o štylistické hodnotenie lexikálnych jednotiek, o posudzovanie vhodnosti ich výberu v jednotlivých typoch textov, o hodnotenie výrazov na osi spisovnosť — nespisovnosť, resp. z hľadiska aktívneho a pasívneho používania, ako aj o problematiku využívania synoným v slovenčine.

Rozsahom druhú najväčšiu skupinu (okolo 20 %) tvoria pravopisné otázky. Dominuje písanie veľkých písmen v názvoch geografických objektov, v názvoch inštitúcií, v tituloch, písanie čiarky v jednoduchých vetách a v súvetiach. Viaceré otázky sú zamerané na pravopis odborných termínov, prevzatých slov a pod.

Otázky z oblasti morfológie (asi 15 % z celkového počtu) sa týkajú v prvom rade skloňovania vlastných mien (priezvisk, zemepisných názvov) a prevzatých slov, skloňovania adjektív a číslovieok.

Syntaxe sa týka zhruba rovnaký počet otázok (okolo 15 %). Sú zamerané najmä na používanie predložiek *na, pre, u, k* a na ich spájateľnosť, na zisťovanie slovesnej väzby a zhodu podmetu a prísudku.

Za posledné roky sa zvýšil záujem o zvukovú stránku slovenčiny (asi 10 % z celkového počtu otázok). Odzrkadľuje zvýšenú snahu tých, čo pracujú s hovoreným slovom, o vyššiu kultúru prejavu. Najčastejšie sa týkajú výslovnosti prevzatých slov, cudzích vlastných mien, ako aj v súčasnosti rozkolísanej výslovnosti niektorých domácich substantív.

Telefonická jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV má dosah na jazykové povedomie používateľov spisovnej slovenčiny. Z odborného i spoločenského hľadiska nemá tento dosah rovnaký účinok. Závisí od spoločenského i odborného porozumenia jazykových problémov zo stránky spytujúcich sa. Témy či otázky, ktoré sa často opakujú, pracovníci ústavu spracúvajú aj v článkoch v jazykových

rubrikách v dennej tlači, v Československom rozhlase a v časopise Kultúra slova. Pracovníci jazykovej poradne týmto spôsobom širšie zverejňujú aktuálne jazykové problémy, ktoré sa riešia v jazykovej poradni, a plnia aj želania volajúcich vyjadriť sa verejne o jazykových nedostatkoch v rozhlase, v televízii a o chybách v dennej tlači. Takto vzniklo viacero príspevkov publikovaných v časopise Kultúra slova a v jazykových rubrikách. Na ilustráciu uvádzame aspoň niekoľko z nich, ktoré boli publikované v Kultúre slova (ročník 1986) a vo Večerníku: *Urobiť si o niečom uzáver, Dentikulus — dentikul, Premietáreň — premietačka (filmov), Ako oslovovať muža vo funkcii zdravotnej sestry?, Spréva, správsky, Platené a spoplatnené parkovisko, Vytipovať — vytypovať, U dobrého pastiera, Potník, Čunovo, Na kneďovú tému, Podniková zarážka* a pod.

Ťažisko činnosti telefonickej jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV spočíva v riešení sporných, nekodifikovaných, resp. nedostatočne kodifikovaných otázok, v pomoci pri tvorbe a ustaľovaní termínov, ako aj pri pomenúvaní nových skutočností. Pracovníci jazykovej poradne tak pomáhajú riešiť aktuálne jazykové otázky, a tým prispievajú k zvyšovaniu jazykovej kultúry vôbec.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

KOČIŠ, F.: Teória a prax jazykovej kultúry. In: Jazyková politika a jazyková kultúra. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1986, s. 145—163.

POVAŽAJ, M.: Z telefonickej jazykovej poradne. Kultúra slova, *8*, 1974, s. 80—84.

ROZLIČNOSTI

Jazykoveda a lingvistika

V ročenke Poštovej novinovej služby uvádzajúcej súpisy zahraničných časopisov dovážaných do SSR sme si v anotácii o jednom časopise mohli prečítať, že sa v ňom uverejňujú *články z oblasti literárnej vedy, jazykovedy a lingvistiky.* Z tejto formulácie je zrejmé, že zostavovatelia uvedeného anotovaného zoznamu predpokladajú, že

tri pomenovania odkazujú na tri odlišné výskumné oblasti, resp. že majú osobitný obsah. Ale je táto domnienka oprávnená aj v prípade *jazykovedy* a *lingvistiky*?

Z lexikologických výkladov je známe, že v tomto prípade ide o dve pomenovania, ktorými sa vari najčastejšie dokumentuje jestvovanie tzv. absolútnych synoným, t. j. výrazov s absolútne zhodným významom v jazyku. Pozrime sa preto bližšie na tieto výrazy a pokúsme sa odhaliť medzi nimi nejaké diferencie.

Slovotvorné potencie, ak začneme nimi, sú pri obidvoch slovách rovnaké. Bežné sú odvodeniny *jazykovedec* i *lingvista, jazykovedkyňa* i *lingvistka,* takisto ako aj ďalšie: *jazykovedný — lingvistický, jazykovedne — lingvisticky* atď.

Isté jemné rozdiely sa objavujú v oblasti spájateľnosti. Slovo *jazykoveda* sa vyskytuje častejšie v spojeniach typu *antická jazykoveda, historicko-porovnávacia jazykoveda, jazykoveda 19. storočia* a pod., kým slovo *lingvistika* sa používa skôr vtedy, keď je reč o novších smeroch vedy o jazyku: *deskriptívna lingvistika, štruktúrna lingvistika, transformačná lingvistika, strojová lingvistika, generatívna lingvistika, matematická lingvistika,* nie sú však nezvyčajné ani spojenia *matematická jazykoveda* (porov. vysokoškolské učebné texty *Úvod do matematickej jazykovedy* od J. Horeckého. Bratislava, Univerzita Komenského 1969), *generatívna jazykoveda, transformačná jazykoveda, štruktúrna jazykoveda* atď. Pomenovanie *lingvistika* má výlučné postavenie len vtedy, keď je časťou zloženiny: *sociolingvistika, psycholingvistika, neurolingvistika, etnolingvistika, patolingvistika, paralingvistika, psycholingvistika* atď., je to však len otázka idiomatiky jazyka.

Ďalej sa ukazuje, že medzi výrazmi *jazykoveda* a *lingvistika* sa nepociťuje výraznejšie ani štylistická rozdielnosť, hoci v danom prípade ide o protiklad domáceho výrazu a výrazu cudzieho pôvodu. Potvrdzuje to nielen vzájomný pomer týchto výrazov v odbornej komunikačnej sfére, ale aj v bežnej reči, v bežnom (neodbornom) jazyku. Výber jedného alebo druhého ekvivalentu je viac-menej náhodný, motivovaný subjektívne. Porov. niekoľko príkladov z popularizujúcich príspevkov z pera nelingvistov (nejazykovedcov):

V článku sme predstavili pomerne mladý, ale zaujímavý odbor modernej matematiky — *matematickú lingvistiku.* (Elektrón, 1983) — Rozsiahlym odvetvím *aplikovanej lingvistiky* je *inžinierska jazykoveda.* (Nedeľná Pravda, 1986) — Tuším sa dávate *na jazykovedu,* Samko. (Bob) — Pre tieto potreby sa utvárajú nosné odbory ako *strojová (komputačná) jazykoveda* a *matematická jazykoveda.* (Nedeľná Pravda, 1986) — Po štatistike a žurnalistike sa prechádza *na jazykovedu,* ale hlavne kybernetiku (Žatkuliak) — *Porovnávací lingvista* by možno prirovnal toto ošatenie k oblakom (V. Bednár) — Vy ste známy *lingvista,* vy to budete vedieť (Tallo) — Podľa najnovších

výskumov francúzskych *jazykovedcov* sa v súčasnosti hovorí na svete 5671 (!) jazykmi (Pravda, 1974).

Niekedy sa uvádzajú obidva tieto výrazy vedľa seba:

Kus práce tu robili historici, *jazykovedci* či *lingvisti,* psychológovia, sociológovia, lekári, antropológovia (Holka).

Aspoň ako zaujímavosť uvedieme, že *jazykoveda* a *lingvistika* etymologicky vzájomne súvisia. Slovo *lingvistika,* ktoré k nám prešlo pravdepodobne z francúzštiny, súvisí s latinským pomenovaním *lingua* (= jazyk), ale s týmto pomenovaním (pôvodne *+d-ingua*) súvisí aj naše slovo *jazyk,* pri ktorom sa predpokladá indoeurópsky základ *+enǵh* (= úzky; porov. Holub, J. — Leyer, S.: Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1967, s. 221).

Na pomenovanie vedy o jazyku sa aj v iných jazykoch uplatňujú zvyčajne dva výrazy, domáci, odvodený od slova *jazyk,* a nedomáci, odvodený od pôvodného latinského slova *lingua: jazykoznanije — lingvistika* (rus.), *językoznawstwo — lingvistyka* (poľ.), *Sprachwissenschaft — Linguistik* (nem.) atď. (dvojice pomenovaní vedy o jazyku v ďalších jazykoch porov. v Slovníku slovanské lingvistické terminologie. 1. Red. A. Jedlička. Praha, Academia 1977, s. 36). Vo francúzštine a angličtine sa používa len jedno pomenovanie *linguistique,* resp. *linguistics.*

Na tomto mieste pripomenieme aj starší výraz *jazykospyt,* ktorý sa v Slovníku slovenského jazyka (1. zv., 1959) hodnotí ešte ako trochu zastaraný a exemplifikuje sa príkladmi *indoeurópsky, porovnávací, všeobecný, slovanský jazykospyt* (uvádza sa aj *jazykospytec).* Dnes sa už však táto podoba pociťuje ako výrazne archaická.

Veda o jazyku tvorila kedysi súčasť filológie. V tomto filologickom komplexe sa delila o miesto s literárnou vedou, pedagogikou, hermeneutikou a inými odvetviami, vydelila sa však z neho ako prvá tým, že si vypracovala svoje vlastné, čisto lingvistické metódy a prístupy. Dnes táto veda nesie dve pomenovania, ktoré, hoci majú rozdielny pôvod, sú významovo i štylisticky rovnocenné. Pri časopise, ktorý sme spomínali na začiatku, by preto postačila informácia, že v ňom možno nájsť *články z odboru literárnej vedy a jazykovedy,* resp. *literárnej vedy a lingvistiky.*

Slavo Ondrejovič

SPRÁVY A POSUDKY

Hugolín Gavlovič v dejinách slovenskej kultúry

Pod týmto názvom sa 3.—4. júna 1987 konala v Považskej Bystrici vedecká konferencia, ktorú zorganizovala Matica slovenská v spolupráci s Literárnovedným ústavom SAV a Okresným národným výborom v Považskej Bystrici, a to pri príležitosti 200. výročia smrti nášho najvýznamnejšieho barokového spisovateľa Hugolína Gavloviča, autora známej obsiahlej veršovanej mravoučnej skladby *Valaská škola mravov stodola* a ďalších rukopisných skladieb i prozaických diel. Miesto konania konferencie predurčila blízkosť mestečka Pruského, v ktorom H. Gavlovič ako františkánsky mních prežil väčšinu svojho života (posledné roky účinkoval ako kaplán v rodine Madočianskovcov v neďalekých Horovciach) a kde je aj pochovaný v krypte františkánskeho kláštora. V múzejných priestoroch kaštieľa v Orlovom (dnes už súčasť Považskej Bystrice) bola pri tejto príležitosti 3. júna 1987 slávnostne otvorená stála expozícia *Kultúrne tradície Pruského a Hugolín Gavlovič* (autor scenára I. Sedlák). Vo večernom umeleckom programe predviedli bratislavskí umelci slovno-hudobné pásmo, v ktorom ukážky z *Valaskej školy* predniesla H. Michalíková (režisérka a zostavovateľka programu), M. Debnár a V. Durdík. V hudobnej zložke sa predstavil súbor Musica antiqua.

Vedecká konferencia (hlavnou organizátorkou jej vedeckého programu bola G. Gáfriková) mala interdisciplinárny charakter, jej programová náplň plne zodpovedala názvu konferencie. Jej účastníci si vypočuli prednášku o sociálnom rozvrstvení slovenskej spoločnosti v 18. storočí (P. Horváth) a dve prednášky s pokusom o interpretáciu Gavlovičovej tvorby z hľadiska filozofického kontextu a etického systému (M. Oravcová, B. Hlavová). Do širokého literárneho a kultúrnospoločenského rámca začlenil svoje výklady M. Hamada v referáte *Hugolín Gavlovič a dobové kultúrnohistorické pozadie.* Presvedčivo ukázal, že Gavlovičovým cieľom nebola umelecká básnická tvorba, ale výchovno-vzdelávacia činnosť. Jej mala slúžiť aj forma podania, veršová technika. Umelecké nadanie H. Gavloviča prispelo k tomu, že jeho skladby možno vnímať ako literárne dielo s umeleckou funkciou, s umeleckými hodnotami. V tejto súvislosti bol prínosný aj referát G. Gáfrikovej *Literárne naplnenie zásady poučať a zabávať v didaktických skladbách H. Gavloviča.* Doterajšie i svoje vlastné výskumy a údaje o živote a diele H. Gavloviča v kritickom prehľade zhrnula G. Gáfriková vo svojom ďalšom príspevku. Prehľadom literárnohistorických názorov na Gavlovičovu tvorbu sa zaoberala E. Ťkáčiková. M. Okál a americký slavista slovenského pôvodu Gerald J. Sabo poukázali vo svojich príspevkoch na antické (starorímske) zdroje a ohlasy v Gavlovičovej tvorbe. Estetike Gavlovičovho veršovania a jeho rytmickej modulácii sa venovali ďalšie literárnovedné príspevky (J. Minárik, F. Štraus). Príspevky pracovníkov Matice slovenskej (J. Chovan, M. Eliáš, J. Valach) sa zaoberali kazateľskou tvorbou františkánov na Slovensku a kultúrnymi tradíciami Pruského.

Jazykovej charakteristike Gavlovičovho diela boli venované štyri príspevky

pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV (J. Doruľa, J. Skladaná, E. Krasnovská, R. Kuchar). Podala sa v nich nielen celková charakteristika Gavlovičovho jazyka na pozadí dobovej jazykovej situácie a jazykovo-historického vývinu na Slovensku, ale aj rozbor niektorých jeho stránok v istom priereze (úvahy o frazeológii, o tvorení slov a ich emocionálno-expresívnej funkcii, o slovách cudzieho pôvodu).

Na konferencii odznelo celkove 22 referátov pred 120 účastníkmi zo Slovenskej akadémie vied a vysokých škôl, z Matice slovenskej, z múzeí, z kultúrnych a osvetových zariadení i zo škôl na Považí (učitelia a profesori). Ako uviedol v záverečnom slove zástupca Matice slovenskej M. Eliáš, bola to prvá vedecká konferencia u nás venovaná dielu barokového autora. Zhodnotila prínos H. Gavloviča do slovenskej literatúry a kultúry vôbec, venovala náležitú pozornosť i jazykovej charakteristike jeho diela. Príspevky z tejto konferencie vydá Matica slovenská v osobitnom zborníku.

V súvislosti s 200. výročím smrti H. Gavloviča treba spomenúť ďalšiu vedeckú konferenciu, ktorá sa pod názvom *Vychovávateľ a pedagóg Hugolín Gavlovič* konala v Bratislave 12. júna 1987. Konferenciu organizovala Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií — Múzeum školstva a pedagogiky na Slovensku. Odznelo na nej päť referátov venovaných životu a dielu H. Gavloviča i jazykovej stránke jeho diela (G. Gáfriková, G. J. Sabo, J. Doruľa). Hlavná pozornosť sa však sústreďovala na otázky františkánskej vzdelanosti a školstva na Slovensku (J. Kocka); základný referát *Františkánsky vychovávateľ a pedagóg Hugolín Gavlovič* pripravili M. Hamada a M. Novacká. Podali v ňom charakteristiku obdobia, v ktorom H. Gavlovič žil a tvoril, a to aj vo svetle ideových a kultúrnych prúdov tohto obdobia v európskom rámci. Plasticky tak vynikla postava a dielo H. Gavloviča, jeho mravné a humánne posolstvo so svojím aktuálnym odkazom.

A nakoniec treba tu spomenúť aj záslužné dielo G. Gáfrikovej, ktorá pre edíciu Čítanie študujúcej mládeže vo vydavateľstve Tatran pripravila výber z tvorby H. Gavloviča. Tento výber vyšiel roku 1987 pod názvom *Naučenia o dobrých mravoch* a obsahuje ukážky z troch veršovaných skladieb H. Gavloviča *(Valaská škola mravúv stodola, Škola kresťanská* a *Peťsto naučení o dobrých mravoch)*. Hoci určenie publikácie nedovolilo zostaviť obsiahlejší výber, ukážky sú vybraté starostlivo, s presnými a výstižnými poznámkami, vysvetlivkami a komentármi. Je obdivuhodné, s akou usilovnosťou a erudíciou prenikla G. Gáfriková do všetkých odtienkov a jemností Gavlovičovho jazyka, odrážajúceho jazykovú a spoločensko-historickú situáciu 18. storočia. Je to výsledok starostlivej a zodpovednej prípravy a štúdia. Napríklad na stranách 174—175 je aj takáto vysvetlivka: „V predspisovnej slovenčine bol výraz *literné umení* známy už od 15.—16. storočia. Používal sa vo význame„ vzdelanosť" (schopnosť čítať, písať, ovládať jazyk). V tomto zmysle ho treba chápať aj u Gavloviča, teda predovšetkým ako vzdelanosť a sčítanosť, do ktorej v rámci dobového chápania patrila aj spôsobilosť literárne tvoriť (typ tzv. poetu doctus, učeného básnika). Postupným emancipovaním sa literatúry ako umeleckého prejavu koncom 18. a začiatkom 19. storočia „literným umením" rozumie sa okrem vzdelanosti aj literatúra (A. Doležal, B. Tablic, J. I. Bajza)." Za takouto „jednoduchou" informáciou vidieť naozajstného odbor-

ника. Hoci miestami sa nám videlo, že by tých vysvetliviek a poznámok najmä k významom slov bolo mohlo byť viac, želali by sme si, aby aj iné podobné publikácie vychádzali na takej vysokej odbornej, prístupne podanej komentárovej úrovni.

Gavlovičovo výročie je jedným z celého radu významných výročí, ktoré sme si v ostatnom čase dôstojne oslavne i pracovne pripomenuli (M. Bel, P. J. Šafárik, Memorandum slovenského národa, A. Bernolák). Verme, že všetko to neostane bez ohlasu v slovenskom historickom vedomí, ktoré nám dnes začína chýbať aj všade tam, kde — ako sa aspoň mnohým zdalo — už ho vôbec nebolo treba.

Ján Doruľa

Z besedy o jazyku inzertných rubrík

Vydavateľstvo Pravda zorganizovalo spoločnú poradu svojich inzertných pracovníkov a do jej programu zaradilo aj informáciu o jazykovom rozbore inzertných rubrík vo vybraných exemplároch novín a časopisov Nedeľná Pravda, Večerník, Večer, Roľnícke noviny, Východoslovenské noviny, Hlas ľudu, Smer, Život, Stop, Televízia. Porada sa konala 10. júna 1987 v Bratislave. Z rozboru a besedy vyberáme do tejto správy dôležitejšie informácie.

Jazykovou úrovňou inzertných rubrík sa náš časopis už zaoberal napr. v príspevkoch *Jazyková kultúra v reklamách a inzerátoch* (Kultúra slova, *9*, 1975, s. 316—317), *Čo sme čítali v inzertnej rubrike Pravdy* (Kultúra slova, *13*, 1979, s. 363—367). Obidva príspevky upozorňujú najmä na konkrétne jazykové chyby a na možnosti ako ich odstrániť, ale pracovníkom inzertných oddelení zároveň adresujú výzvu, aby dovolili publikovať iba inzeráty, ktoré nie sú v rozpore so súčasnou kodifikáciou spisovnej slovenčiny. Okrem toho pripomínajú, že výsledky rozborov inzerátov treba uplatňovať v živej praxi, pretože inak by analýzy stratili svoj zmysel.

Terajšia sonda do vybratých inzertných rubrík ukázala, že predchádzajúce analýzy neboli celkom zbytočné. V skúmanom súbore sa už totiž nevyskytujú banálne gramatické a pravopisné chyby, a čo je pozoruhodné, zvýšila sa aj štylistická úroveň niektorých druhov inzerátov. Inzerát ako žánrový útvar, resp. ako tzv. minimálny text kladie na štylizovanie značné nároky. Treba zladiť viac zdanlivo protichodných požiadaviek: v prvom rade treba brať ohľad na adresáta, dbať na stručnosť, presnosť, na jazykovú správnosť a štylistickú primeranosť. Väčšina skúmaných inzerátov týmto požiadavkám vyhovovala.

Napriek tomuto uspokojujúcemu globálnemu pohľadu na skúmaný súbor treba niektoré jednotlivosti pozorne analyzovať. Na prvom mieste upozorňujeme na problematickosť vyjadrení *prijať pre novú prevádzku, prijať pre školský rok, prijať pre počítač; prijať do profesií.* Výskyt predložky *pre* v týchto vyjadreniach je výrazom administratívneho vyjadrovania pod vplyvom expanzívneho prieniku predložky *pre* aj do vyjadrení, kde boli doteraz zaužívané iné predložky. Možno to podoprieť poukazom na bežné vyjadrenia

prijať do zamestnania, prijať na vysokú školu, ako aj príkladmi typu *prijať do hlavnej výroby* vypísanými zo skúmaného súboru inzerátov. Porovnanie príkladov s predložkami *do, na* ukazuje na problematickosť použitia predložky *pre* v spomínaných predložkových spojeniach. Navrhujeme takúto úpravu: namiesto *prijať pre novú prevádzku — prijať do novej prevádzky;* namiesto *prijať pre školský rok — prijať v školskom roku, prijať na školský rok; prijať pre počítač — prijať na prácu s počítačom.* Osobitne upozorňujeme na výraz *prijať do profesií,* ktorý je skrátenou, ale aj skratovou náhradou za širší výraz *prijať pracovníkov týchto profesií.* Odporúčame vychádzať z toho, že do zamestnania sa prijímajú pracovníci, ľudia, ktorí majú istú profesiu, ktorí sú vyučení v istej profesii. Práve preto sa v mnohých iných prípadoch použili vyjadrenia *prijmeme vyučených stolárov, klampiarov, murárov* atď.

V skúmanom súbore malo vysokú frekvenciu spojenie *voľné kapacity.* Niekedy je toto spojenie málo informatívne. Ide o prípady, keď sa z ostatného textu nemožno dozvedieť, či voľné kapacity znamenajú služby, priestory, pracovníkov alebo dačo iné. Požiadavka presnosti, o ktorej tu bola reč, nabáda používať slová s konkrétnejším obsahom a nezneužívať výraz *voľné kapacity,* ktorého miera neurčitosti bola v mnohých inzerátoch neúnosná.

Sporný bod z hľadiska jazykovej kultúry predstavujú názvy zamestnania *zásobovač elektro, údržbár elektro, technik elektro, projektant elektro* a i. Medzi vžitými ústrojne utvorenými názvami zamestnaní by sme nenašli takýto typ (t. j. kombináciu substantíva s nesamostatným prvkom v prívlastkovej funkcii). Ukazuje to na výlučnosť takéhoto tvorenia názvov zamestnania. Prekvapuje najmä názov *technik elektro,* pretože jestvuje všeobecne známe zložené slovo *elektrotechnik,* ktoré má význam „odborník v elektrotechnike". Táto zloženina sa mala použiť aj v inzeráte, keďže inzerujúci hľadal práve takéhoto odborníka. Analogicky sa mali utvoriť aj názvy *elektroprojektant, elektroúdržbár* a napokon aj *elektrozásobovač.*

Z „tradičných", t. j. často kritizovaných jazykových nedostatkov vyberáme aspoň niektoré: namiesto spojení *lehátkový vozeň, lehátkový vlak* sa žiada aj v inzerátoch používať terminologizovanú podobu *ležadlový vozeň, ležadlový vlak;* namiesto vyjadrenia *osobné jednanie* má spisovný jazyk vyjadrenia *osobný dohovor/rozhovor/pohovor, osobné rokovanie.* Namiesto hovorového výrazu *betonárka* je v inzerátoch primeranejší termín *betonáreň,* výraz *strojárenské zameranie* je vhodnejšie nahradiť výrazom *strojárske zameranie,* keďže sa ustálil názov odboru *strojárstvo,* nie *strojárenstvo.* Z hľadiska slovenského slovosledu treba vždy upravovať „poloinverzný" slovosled typu *sedacie súpravy rozkladacie* (správ. *rozkladacie sedacie súpravy).*

V diskusii sa pozornosť sústredila na štylistickú zložku takých spoločensky citlivých textov, ako sú oznámenia o smrti a výročí tejto udalosti (inzerujúci spravidla požadujú vlastnú formuláciu, ktorá neraz býva rozvláčna, myšlienkovo a formulačne nedopracovaná), a na niektoré pravopisné otázky (interpunkcia, veľké písmená).

Ivan Masár

SPYTOVALI STE SA

Kupujeme mäso do polievky alebo na polievku? — A. K. z Galanty: „Mám jazykový problém, s ktorým si neviem rady. Chodím nakupovať do mäsiarstva, kde mi tvrdia, že *mäso do polievky,* ako to pýtam ja, nie je správne vyjadrenie. Podľa nich si mám žiadať *mäso na polievku.*"

Pisateľka nadhadzuje problém dosť jemného rozlišovania účelového významu predložiek *na* a *do* v okruhu jedál. Mäsiari zaiste vychádzali z analogickej situácie, že predávajú *mäso na pečenie, na vyprážanie, na guláš, na plnenie,* a preto aj *na polievku.* Nemožno však tvrdiť, že spojenie *mäso do polievky* je nesprávne. Pokúsime sa naznačiť, v čom je rozdiel medzi týmito dvoma vyjadreniami. Predložka *na* je základným výrazom na vyjadrenie účelu, cieľa, preto ak chceme povedať, že potrebujeme mäso na to (na taký cieľ), aby sme z neho urobili polievku, použijeme práve túto predložku: *mäso na polievku.* Ak použijeme predložku *do,* presvitá tu popri účelovom význame ešte aj priestorový význam. Ten spôsobuje, že spojeniu *mäso do polievky* rozumieme tak, že ide o mäso, ktoré vkladáme do polievky, t. j. ktoré do polievky pridávame, pričom nemusí byť jej hlavnou substanciou, je iba jej časťou. Vidíme to aj na spojení *mäso do kapustnice* (kapustnica je z kyslej kapusty a môže byť aj bez mäsa). Uvedený rozdiel možno demonštrovať na spojeniach *zelenina na polievku* (t. j. na polievku zo zeleniny), *mrkva, uhorky na šalát* (t. j. na mrkvový, uhorkový šalát), *bielky na sneh* (bielkový sneh) oproti *zelenina do polievky* (ako súčasť mäsovej polievky), *mrkva, zeler do polievky* (ako súčasť), *bielky do krému* (ako súčasť) atď. Teda ak kupujeme napr. *hrach na polievku,* chceme urobiť hrachovú polievku, kým spojením *hrach do polievky* naznačujeme, že môže ísť len o pár strukov hrachu vkladaných na dochutenie do zeleninovej, mäsovej polievky. Podobne možno posudzovať spojenia *huby (dobré) na (hubovú) polievku* a *huby do polievky* (zeleninovej, zemiakovej a pod.).

Pri nákupe mäsa s cieľom použiť ho na presne určený cieľ používame predložku *na: mäso na polievku, na guláš, na viedenské rezne, na pečenie* atď. Predložka *do* signalizuje význam súčasti, prísady a pod., ktorú pridávame do celku.

Mária Pisárčiková

Obliečková plachta? — I. S. z Dolného Kubína nám napísala: „V reklamnom spravodajstve v rámci ponuky bielych týždňov propagovali aj nové typy plachiet, tzv. *obliečkové plachty.* Keďže som spojenie *obliečková plachta* doteraz nepočula a nenašla som ho ani v jazykových príručkách, zaujímalo by ma, či je jazykovo správne a aký typ plachty sa ním pomenúva."

Naša čitateľka má pravdu v tom, že sa spojenie *obliečková plachta* v slovníkových príručkách neuvádza, nie je bežné a na prvý pohľad je aj trochu nezvyčajné. O tomto spojení by sa dalo uvažovať na základe podobnosti nového typu plachty s obliečkou. V jeho neprospech však hovorí to, že *obliečka* pokrýva celý predmet zo všetkých strán. Tento fakt hovorí aj v neprospech

ďalšieho pomenovania, a to pomenovania *plachtová obliečka,* ktoré sme si všimli pri hľadaní názvu nového výrobku. Ani toto pomenovanie priliehavo nevyjadruje, že ide o plachtu obrúbenú gumou, ktorá sa naťahuje na epedy alebo matrace. Keďže nový typ plachty pokrýva iba vrchnú časť epedy (epied) alebo matracov, za primeranejší pokladáme iný názov — *návleková plachta.* Toto pomenovanie však v jazykových príručkách zatiaľ nenájdeme.

Slovom *plachta,* ktoré tvorí základ nového pomenovania *návleková plachta,* sa podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (Bratislava, Veda 1987, s. 289) označuje „väčší kus plátna upravený najmä na prikrývanie alebo nosenie rozličných materiálov". Zo samého výkladu slova *plachta* nemožno zistiť nič bližšie o materiáli, z ktorého je výrobok zhotovený, ani nič bližšie o jeho určení, teda o tom, na aký cieľ bol navrhnutý a vyrobený. Bližšie vlastnosti nového výrobku možno určiť len tak, že sa k slovu *plachta* pridá príslušné prídavné meno ako určujúci člen. Tento určujúci člen v spojení so slovom *plachta* bližšie špecifikuje napr. materiál, z ktorého je výrobok zhotovený. Príkladom na to sú už dávno zaužívané pomenovania typu *ľanová plachta, konopná plachta* či *bavlnená plachta* signalizujúce, že ide o výrobok z ľanu, konopí a bavlny.

Inokedy určujúci člen dvojslovného pomenovania špecifikuje funkciu výrobku. Tak vznikli aj ďalšie pomenovania so slovom plachta, napr. *trávna plachta, vozová plachta* či *posteľná plachta,* t. j. plachta určená na nosenie trávy, na zakrytie voza, resp. na postielanie na posteľ.

Spojenie *návleková plachta* nemožno zaradiť ani do jednej zo spomenutých skupín, lebo jeho určujúci člen (prídavné meno *návlekový)* nešpecifikuje ani materiál, z ktorého je výrobok zhotovený, ani jeho funkciu, ale spôsob používania výrobku. Plachta označená ako *návleková plachta* je totiž na okrajoch stiahnutá do gumy a navlieka sa na epedy, resp. na matrace. Spojenie *návleková plachta* by sme teda mohli opísať takto: „plachta obrúbená gumou a určená ako posteľná bielizeň na epedy alebo matrace".

Popri pomenovaní *návleková plachta* by sa mohlo uvažovať aj o pomenovaní *navliekacia plachta,* ktoré sa zaraďuje do radu takých pomenovaní ako *zapínacia vesta, šnurovcie topánky.*

Na záver: Pomenovanie *návleková plachta* (resp. *navliekacia plachta)* je z jazykovej stránky prijateľné: určujúci člen v ňom špecifikuje spôsob používania výrobku.

Katarína Hegerová

Ks

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník 22, 1988, č. 1. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Hlavný redaktor PhDr. Ján Kačala, DrSc., člen korešpondent SAV. Grafická úprava Oto Takáč. Technická redaktorka Marta Michalíková. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30 —, jednotlivé čísla Kčs 3 —. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS — ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 817 59 Bratislava. Vytlačili TSNP Martin, závod Ružomberok v januári 1988. Rukopis odovzdaný do výroby 20. 10. 1987. Registr. zn. F-7050.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, Inhaber Otto Sagner, Postfach 34 01 08, D-8000 München 34, West Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1988

Cena Kčs 3,—

KULTÚRA SLOVA